

*Душан Пророковић**

ЗАШТО ЈЕ ЕУ (ГЕО)ПОЛИТИЧКИ НЕСАМОСТАЛНА?

Сажетак

Овај рад се бави тренутним положајем ЕУ у односу на САД и НАТО. Допринос САД и НАТО формирању ЕУ је велики. Истовремено, утицај САД и сложени односи са НАТО су и препрека чвршћој политичкој интеграцији европских држава. У том смислу, структура овог рада је подељена на три дела. У првом делу се описује развој европске економске интеграције. У другом делу се анализирају односи ЕУ-НАТО и улога САД током стварања ЕУ. Док се у трећем делу разматра питање: зашто је ЕУ дугорочно позиционирана као проводник атлантистичких интереса.

Кључне речи: европске интеграције, економске интеграције, НАТО, атлантизам, континентализам

Развој европске интеграције

Идеја о чвршћем повезивању европских држава постепено се развијала још од Средњег века. Због тога се често закључује како европска интеграција има своје корене далеко у прошлости. Ипак, оно што разликује данашњу Европску унију и некада изношене предлоге о неопходности међусобног зближавања европских држава, јесте сама суштина интеграције. У делу „Нацрт вечног мира“ из 1713. године католички опат Шарл Ирен Сен-Пјер (*Charles-Irénée Castel de*

* Аутор је доктор политичких наука и извршни директор Центра за стратешке алтернативе из Београда.

Saint-Pierre, 1658-1743) се позива на идеје Пјера Дибоа (*Pierre Dubois*, око 1250-око 1321) из XIV века о стварању Хришћанске републике и краља Јиржија од Подјебрада (*Jiří z Poděbrad*, 1458-1471) из XV века који је писао о нужности изградње јединственог одбрамбеног савеза (*congregatio concordiae*)¹. Сен-Пјер има оригиналне идеје, па предлаже формирање једне „европске полиције“ и „јединственог суда“ (мислећи на пресуде, које морају бити једнаке за исте прекршаје у свим европским државама), међутим он, као и његови претходници на које се позива, главни разлог за окупљање види у стварању војног савеза, који би имао двоструку улогу: 1) била би то гаранција да европске државе неће између себе ратовати; 2) организовала би се заједничка одбрана од спољних непријатеља². Стварањем војног савеза учврстили би се и политички односи, створио оквир за дугорочни мир, што би доприне-ло развоју трговине.

Данашња ЕУ је имала другачији развојни пут. Према теорији Беле Балаша (*Balassa Béla*, 1928-1991), постоји пет степеника економске интеграције: стварање зоне слободне трговине, потом царинског савеза, па заједничког тржишта, затим монетарно-привредне уније, до потпуне економске интеграције³. ЕУ је прешла пут од најнижег до претпоследњег степеника, од када су се Француској и Немачкој придружили Италија и земље БЕНЕЛУКС-а (Белгија, Холандија и Луксембург), па је тако 1951. потписивањем Париског уговора конституисана и Европска заједница за угљ и челик, а 1957. године Европска заједница за атомску енергију. Од 1968. године европска интеграција улази у нову фазу, пошто се потписивањем Римског уговора између четири царинске територије (Француска, Немачка, Италија и БЕНЕЛУКС) формира

1 Пјер Дибоа је своју тезу о стварању Хришћанске републике представио 1306. године, а овоме се више може пронаћи у раду Исака Асимова (*Asimov, Isaac: The Shaping of France*. Mifflin, Boston 1972, pp. 171-173). Краљу Јиржију од Подјебрада је идеју о „Споразуму о установљавању мира у целом хришћанском свету“ предложио његов саветник Антонио Марини из Гренобла. О овоме више у поглављу о последњим годинама владавине краља Јиржија у књизи Јарослава Чехуре (Čechura, Jaroslav: *České země v letech 1437–1526, I. díl : mezi Zikmundem a Jiřím z Poděbrad*. Libri, Praha 2010).

2 Šatle, F., Dijamel, O., Pizije, E.: *Enciklopedijski rečnik političke filozofije, knjiga II*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1993, str. 894-899.

3 Balassa, B.: *The Theory of Economic Integration*, Publisher Richard Irwin, Homewood, 1961.

царински савез, због чега се истим уговором уређује и питање формирања Европске заједнице⁴. Формирање Европске заједнице је почетак утврђивања заједничких политика чланских држава, што се додатно регулише од 1992. године и стварања Европске уније⁵. Од 2002. године када се у дванаест земаља чланица ЕУ повлаче домаће валуте и као једино средство плаћања уводи заједничка валута - евро, ЕУ је на путу да прерасте и у монетарно-привредну интеграцију⁶.

Тако је импулс учвршћивању политичких односа између европских држава давао постепени развој трговачких односа и економског повезивања. За разлику од старих идеја које су подразумевале стварање континенталне интеграције удруживањем „одозго надоле“, савремена интеграција се одвијала „одоздо нагоре“. Предност оваквог приступа била је у томе, што се после трагичних догађаја из Другог светског рата сарадња међу европским државама могла одвијати брже и динамичније, јер су од повећавања обима међусобне трговине и трансфера технологија сви имали користи. Политички проблеми су решавани дуго и стрпљиво и најчешће нису били препрека јачању економских односа. Мана оваквог приступа је у томе, што се са економском кризом јављало и питање да ли и како са интеграцијама наставити. Друга половина седамдесетих година XX века је позната као период „евро-склерозе“, коју су узроковали први и други нафтни шок⁷. У другој половини прве деценије XXI века, услед почетка велике економске кризе, отворено је много питања која се тичу и самог опстанка ЕУ у постојећем облику и са текућом унутрашњом организацијом⁸. Свака економска недаћа доносила је и политичке проблеме и угрожавала ЕУ као целину.

4 О историји европских интеграција више у: Bideleux, R.: *European integration and disintegration*, Routledge, London, 1996.

5 Преглед тока формирања заједничких политика и стварања Европске заједнице у: Kosír, I; Pešout. I.: *Politiky Európskej Únie*, Bratia Sabovci, Zvolen, 2008.

6 Евро је уведен на финансијско тржиште још 1999. године и представља званичну валуту Економске и монетарне уније Европске уније. Од 2002. до 2013. године још пет чланица ЕУ је прихватило евро као сопствену валуту, па је тако постао једино средство плаћања у 17 од 27 држава чланица

7 О узроцима и последицама кризе седамдесетих година више се може пронаћи у: Лакер, В.: *Историја Европе 1945-1992*, Слио, Београд, 1999, стр. 507-512.

8 Директна последица велике економске кризе између осталог је и јачање вероскептицизма у низу држава, као и поновно отварање никада угашених, али у претходном периоду пригушених политичких жаришта. У Великој

Искуство из периода „евросклерозе“ утицало је да се унутар ЕЗ предузму одређени кораци у циљу проширивања и продубљивања интеграције и стварања политичког савеза. Најзначајнији корак био је усвајање Јединственог европског акта 1987. године, на иницијативу тадашњег председника Европске комисије Жака Делора (*Jacques Delors*). То је био увод у прерастање Европске заједнице у Европску унију. Мастрихтским уговором из 1992. године ЕУ постаје политички савез, па се, поред економске интеграције која остаје „први стуб“ ЕУ, формирају још и „други стуб“ који чини Заједничка спољна и безбедносна политика и „трећи стуб“ који чини Заједничка сарадња у области правосуђа и унутрашњих послова. Нова иницијатива, установљена у циљу јачања централних структура ЕУ и стварања једне „супердржаве“ на континенту, било је формирање Конвента о будућности Европе (2001-2003 године). На челу Конвента налазио се бивши председник Француске Валери Жискар д'Естен (*Valéry Giscard d'Estaing*), а циљ двогодишњег ангажмана био је писање Европског устава⁹. Иако је Европски устав написан, он никада није и усвојен, пошто су на референдумима грађани Француске и Холандије 2005. године одбили да се сагласе са понуђеним предлогом. У осталим чланицама ЕУ, референдуми нису ни одржавани, већ су одлуке доносили парламенти или владе. Неуспех са Европским уставом није обесхрабрио водеће државе ЕУ, па је већ 2007. године Европски савет уместо документа који је понудио Конвент о будућности Европе, усвојио Лисабонски споразум¹⁰. Лиса-

Британији је најављено одржавање референдума о иступању из ЕУ, а заказан је референдум о правно-политичком положају Шкотске за 18. септембар 2014. Поред тога, две водеће каталонске партије Каталонска националистичка партија (*CiU-Convergència i Unió*) и Републиканска левица Каталоније (*ERC- Esquerra Republicana de Catalunya*), најавиле су организовање (неустановно!?) референдума о иступању Каталоније из Краљевине Шпаније за 2014. годину, чему се оштро противе све парламентарне шпанске политичке партије.

9 Суштински, радило се о Уставу Европске уније, али је овај документ назван Европски устав (енг. *European Constitution*). О раду Конвента о будућности Европе и предложеном Европском уставу, више се може пронаћи на: www.europarl.europa.eu/highlights/sk/202.html (последњи пут страница посећена 11.03.2013)

10 И у случају усвајања Лисабонског споразума, показало се да за разлику од политичке елите, грађани имају сасвим другачије мишљење. Референдум о прихватању Споразума организован је само у Ирској и тамо је већина грађа-

бонски споразум садржи огроман број решења која су утврђена неприхваћеним Европским уставом, а која имају за циљ јачање улоге централних институција ЕУ у односу на националне институције држава чланица. Између осталог, уведена је и нова функција-председника Савета (који је неформално назван председником ЕУ) који се бира на две и по године, а дотадашња функција високог представника за заједничку спољну и безбедносну политику, прерасла је у позицију високог представника ЕУ за спољну политику и безбедност, чиме се желело подвући да ће ЕУ у будућности имати јединствену спољну политику и прерасти у војни савез.

У овоме се налази и један од повода за евроскептицизам. ЕУ може наставити да функционише као економска интеграција, која ће имати своје успоне и падове, у зависности од тога како се и колико буде профитирало од јачања међусобних трговинских односа, као и од тога како се и колико буду одражавале последице економских криза на државе чланице током периода рецесије. Међутим, уколико ЕУ жели да утиче на глобалне политичке процесе и заузме позицију једног од кључних играча у светској политици, она мора прерасти и у политичку интеграцију, са јединственом спољном политиком и војни савез са јединственим стратешким циљевима! Да ли ЕУ може прерасти у политичку интеграцију и постати војни савез?

на 2008. године гласала за неприхватање овог документа. Излаз је пронађен у поновном одржавању референдума, који је коначно успео, па је и Лисабонски споразум ступио на снагу. Треба напоменути и да су све водеће политичке странке у Ирској (Fine Gael и Labour Party) које које традиционално освајају преко две трећине посланичких места на парламентарним изборима, подржале Лисабонски споразум, а да су кампању против непотписивања Споразума водиле *ad hoc* формирана удружења грађана. После свега, отворено је питање легитимитета Лисабонског споразума, али и осталих одлука које се доносе унутар ЕУ, а на које грађани немају никакав утицај. О референдуму у Ирској 2008. године, као и поново организованом изјашњавању годину дана касније може се више података и коментара наћи на интернет страници ирске државне телевизије: <http://www.rte.ie/news/2008/0613/104482-eulibson> (последњи пут страница посећена 19.12.2009)

Односи ЕУ-НАТО

Паралелно са развојем економског повезивања европских држава после Другог светског рата, текао је и процес стварања транс-атлантског војног савеза - НАТО-а. Кључну улогу унутар НАТО-а имале су САД и њима је у хладноратовским условима и услед претње од стране СССР-а, одговарало да подстичу зближавање „одоздо нагоре“ западноевропских држава. „Формирањем НАТО САД су учврстиле сопствено присуство у Европи и формирале геополитички појас који је заустављао продор СССР даље ка западу. Кубанска криза 1961. године је показала да то није довољно и да све западне државе не схватају совјетску претњу на исти начин. До 1955. године НАТО је у своје чланство био примио скоро све западноевропске државе (осим Шпаније), плус Турску и Грчку. Међутим, комунистички покрети у многим западноевропским државама су јачали (пре свега у Италији и Француској), што се одражавало на укупне ставове јавног мњења западноевропских држава о овом питању. То је био фактор унутрашње нестабилности по НАТО. За разлику од СССР, који је због правила по којима је функционисао Источни блок, могао врло једноставно и прилично ефикасно да мобилише војне снаге свих својих савезника, у западном делу Европе су ствари стајале сасвим другачије. Западној Европи је требао нови политички концепт, нова визија која би помогла стварање хомогеног политичког система способног да се супротстави СССР. Решење је пронађено у продубљивању, ширењу и територијалном увећавању европске интеграције (ова три термина навео је немачки канцелар Ерхарт Лудвиг/*Erhardt Ludwig*)¹¹.

Са једне стране, за западноевропске државе су улазак у НАТО и америчко војно присуство у Европи доносили безбедност и заштиту пред совјетском претњом. Са друге стране, за САД је европска економска интеграција представљала средство у остваривању сопствених, атлантистичких

11 Пророковић, Д.: *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012, стр. 327.

геополитичких циљева. Посматрајући из овог угла, може се закључити како су интереси ЕУ и НАТО, односно водећих европских држава и САД, током целог хладноратовског периода били подударни. У том смеру су наставили и после распада Источног блока, с обзиром да су обе организације исказале спремност да се прошире ка истоку и приме у своје чланство нове чланице. За европску економску интеграцију, ширење ка истоку доносило је нова тржишта и нове ресурсе; за транс-атлантски војни савез ширење ка истоку значило је потискивање руског утицаја далеко ка унутрашњости континента и преузимање контроле над неколико важних стратешких чворишта, одакле су могли да се контролишу комуникацијски правци ка Блиском истоку и средњој Азији, што је опет био ефикасан начин за успостављање контроле над целом Евроазијом. Међутим, ова подударност интереса није могла да траје дуже од неколико деценија из најмање четири разлога.

Прво, после распада Источног блока, трансформише се и структура светског политичког система, од биполарне ка једнополарној. САД, као једина глобална сила, све више наступају самостално на спољнополитичком плану. До одређене границе чланице ЕУ су могле да у потпуности прате САД, међутим, врло брзо је дошло до несугласица. Тако су, на пример, 1999. године све европске чланице НАТО-а подржале иницијативу да се војно интервенише против СР Југославије, док су, свега четири године касније, када је почела војна интервенција САД у Ираку, у њој од европских земаља учествовале још само Велика Британија и Пољска¹².

12 Одређене чланице НАТО (пре свих Грчка) су имале извесне резерве и током 1998-1999. године и припрема за војну интервенцију против СР Југославије, али то није имало претераног утицаја на крајњи резултат. За разлику од тога, у другој половини 2003. Француска и Немачка су се оштро супротставиле америчкој интервенцији у Ираку, а Француска је чак претила и употребом вета у СБ УН, како не би дозволила да се овај војни напад легитимизује од стране ОУН. О кризи унутар НАТО, као и на релацији НАТО-ЕУ током такозване „ирачке кризе“ може се више пронаћи у чланку Крејга Скота: Scott, C.: *Iraq and the Serious Consequences of Word Games: Language, Violence and Responsibility in the Security Council*. German Law Journal. No. 3/2002. Доступно на: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=209> (последњи пут страница посећена 21.09.2012)

Чланице ЕУ, које су истовремено биле и у НАТО, постепено су долазиле у апсурдну ситуацију: морале су да финансирају америчке војне интервенције против којих су биле. Распадом Источног блока, нестао је најважнији непријатељ, највећа опасност због које су западноевропске чланице ЕУ пристајале да се војно повезују са САД и приступају НАТО-у. Нове изазове и претње у једнополарном свету САД су виделе на један, а већина чланица ЕУ на сасвим другачији начин.

Друго, ово размимоилажење између САД и дела чланица ЕУ најбоље се осликавало у односу према Русији и Турској. Док су САД наставиле са геополитичким окруживањем Русије, истискујући руски утицај из источноевропских, кавкаских и средњоазијских држава, Немачка је имала сасвим другачији приступ. За Немачку, после распада Совјетског савеза, Русија више не представља претњу, већ партнера са којим треба тесно сарађивати. Посебно значајно по немачке интересе било је проширивање енергетске сарадње и изградња гасовода „Северни ток“ који се протеже дном Балтичког мора од Русије до Немачке¹³. Такође, САД су биле заинтересоване да Турска што је пре могуће постане пуноправна чланица ЕУ. Још од почетка осамдесетих година XX века САД су активно лобирале за пријем Турске у пуноправно чланство¹⁴. Међутим, са овим није била сагласна Француска. Због тога је питање турског чланства у ЕУ остављено по страни до даљњег, а како би се направио некакав компромис, ЕУ је пристала да га третира као приоритетно у сопственој „спољној политици (јужно и источно партнерство), безбедности (укључујући енергетску безбедност)“, као и да разматра „погодности од продубљивања економске интеграције“ са Турском¹⁵.

13 О немачком интересу за стратешким енергетским повезивањем са Руском федерацијом више у: Ungerman, J.: *Nové tendence na trhu se zemním plynem v Evropě*. U: Mařík, K (ed.): *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika*, Professional Publishing, Praha, 2011, str. 64-67.

14 О позицији САД према овом питању, више у: Sayari, S.: «The United States and Turkey's Membership in the European Union», *The Turkish Yearbook of International Relations*, vol. XXIV, Ankara University Press, Ankara, 2003, pp. 167-176.

15 Najšlová, L.: «Turecko a EÚ 2013: vysoký hrebienok a stiahnutý chvost?», *Zahraníčná politika*, číslo 4/2012-13, ročník XVI, Bratislava, 2013, str. 3.

Треће, ширење ЕУ на исток донело је низ позитивних ефеката и утицало на брз и динамичан раст европске економије у другој половини деведесетих година XX века. Економско јачање водило је и ка подизању самопоуздања и све већој самоуверености ЕУ као целине. Појављују се прва мишљења о томе како ЕУ мора дефинисати сопствене циљеве, па самим тим и постепено формирати сопствене војне снаге. У прилог тези како ЕУ мора прерасти у војни савез, што подразумева и чвршће политичко повезивање и јединствен спољнополитички наступ, Роберт Купер (*Robert Cooper*) наводи како је „неприхватљиво да 450 милиона Европљана толико зависе од 250 милиона Американаца за своју одбрану. Бесплатна одбрана не постоји. Нико још увек не зна тачно када, али у једном тренутку Европљани ће схватити да морају да плате такве аранжмане. Не постоје гаранције да ће се амерички и европски интереси увек подударати“¹⁶. Практично, још од оснивања ЕУ је покушавала да самосталније наступа на војном плану. Због тога су формиране и Евроснаге (*Eurocorps*) од стране Француске, Немачке, Белгије, Шпаније и Луксембурга (1992-1996) које су имале јединствен командни ланац¹⁷. Међутим, подређеност ових јединица НАТО-у видљива је у сваком погледу¹⁸.

Четврто, до подизања самопоуздања и самоуверености не долази само на нивоу ЕУ, већ и унутар низа европских

16 Kuper, R.: *Raspad nacija*, Filip Višnjić, Beograd, 2007, str. 159. Роберт Купер је поред тога што се бавио политичком теоријом и стратешким планирањем, дуго година био запослен у британском министарству спољних послова, а затим је каријеру наставио у структурама ЕУ, где је од 2010. на челу Генералног директората за спољне послове и политичко-војна питања

17 О овоме се више може пронаћи на званичној интернет страници Евроснага: <http://www.eurocorps.org/> (последњи пут страница посећена 15.03.2013)

18 Тако се на пример у Завршној декларацији са НАТО самита у Букурешту из 2008. године у тачки 14. наводи како ће НАТО и ЕУ сарађивати по великом броју питања из области безбедности, одбране и кризног менаџмента, а пре свега у борби против тероризма. За НАТО, сарадња са ЕУ и Евроснагама је један од сегмената рада. НАТО има широко постављене циљеве у различитим регионима света, па се ЕУ схвата као партнер који може помоћи њиховој реализацији. У том циљу, разрађен је и механизам „Берлин плус“ према којем у договору са НАТО снаге ЕУ могу предузимати самостално одређене операције. О поменутиим закључцима више се може пронаћи на званичној страници НАТО самита у Букурешту: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (последњи пут посећена 20.02.2013)

земаља појединачно. Пре свега се то осећа у Немачкој. Нова генерација немачких интелектуалаца и политичара, будућих представника немачке политичке, културне и пословне елите, одрасла је и школовала се у уједињеној Немачкој, после 1992. године. За њих је Немачка суперсила, најважнија европска држава, без које ЕУ не би постојала¹⁹. Немачка ће показивати жељу да самосталније наступа у међународној политици убудуће, али Немачка тренутно пре свега покушава да користи механизме ЕУ како би ојачала сопствену позицију. Масимо Качари (*Massimo Cacciari*) због тога наводи како Европа у последње време функционише по погубном моделу, јер се њена медитеранска димензија сасвим занемарује, она је „постала пуки *limes*, нешто од чега се треба бранити или користити за одбрану. Њена источна димензија узима се као простор њеног ширења, као да је Европа већ без Варшаве, Будимпеште, Прага, Загреба, Београда (и Москве?). Средњеевропска осовина, франко-каролиншка, није довољна, нити ће икада бити, да би се успоставила равнотежа са атлантском димензијом-барем не после новог Акцијума, после пада Зида“²⁰. Јачањем немачког утицаја, јача и франко-каролиншка, средњоевропско-континенталистичка осовина, што се осећа у целој Европи, па се остале европске земље овоме морају прилагођавати. Да ли ће то бити довољно за супротстављање атлантизму остаје да се види. Посматрано из данашњег угла, све веће неподударање атлантистичких и средњоевропско-континенталистичких циљева је извесно и што више водеће земље континенталне Европе-пре свих Немачка, али и Француска, буду желеле да играју самостално у међународној политичкој арени, то ће њихов сукоб са атлантистичким центрима моћи бити све извеснији.

О овоме је још у периоду између два светска рата размишљао и „отац савремене паневропске идеје“ Ричард Куденхов-Калерци (*Richard Nicolaus von a Coudenhove-Kalergi*, 1894-1972)²¹. Стремљења Пјера Дибоа, краља Јиржија од Под-

19 О овоме више у: Hénard, J.; Guérot, U.: *Was denkt Deutschland?*, Kommunal, Wiesbaden, 2011.

20 Качари, М.: *Еофилозофија Европе*, Плато, Београд, 2010, стр. 7.

21 Ричард Куденхов-Калерци је од стране низа аутора назван „оцем савремене паневропске идеје“ пре свега због идеја изнетих у радовима „Битка за Европу“ (*Kampf um Europa*, 1949) и „Светска сила Европа“ (*Weltmacht Europa*,

јебрада и Сен-Пјера, Калерци види као носталгију за старим временима *Pax Romana-e*. Он наводи низ конкретних разлога због чега би међусобно повезивање европских држава у чврст политичко-економски савез било рационално и корисно, што иде у прилог Жану Монеу (*Jean Monet*) и Роберту Шуману (*Robert Schumann*) да боље образложе сопствену позицију почетком педесетих година XX века. Европски савез био би добровољан-у њега би ушле државе које би то желеле, а заснован на принципима равноправности и мира²². Међутим, оно што разликује визију уједињене Европе утемељивача паневропске идеје и данашњу ЕУ, јесте њено географско и геополитичко омеђавање. Калерци је источну границу Европе повукао по линији Одеса-Кенигсберг (Калињинград), што би углавном обухватало и подручја на која се проширила ЕУ у периоду од 2004-2012. године. На западу се, међутим, граница Калерцијеве Паневропе простире докле досеже континентални део. Велика Британија за њега није Паневропа, већ самостална геополитичка целина. За Калерција је европска интеграција телурократска целина, самосталан геополитички играч, чији се директни интереси пружају далеко ка југу, у унутрашњост афричког континента, али не и западно преко Ламанша. Временом се појавио већи број аутора који су европску интеграцију видели као телурократску, па је тако Ален де Беноа (*Alain de Benoist*) писао о „континенталној судбини Европе“, а Жан Тиријар (*Jean Thiriart*) о неопходности формирања велике „Евро-совјетске империје“²³.

ЕУ као проводник атлантистичких геополитичких циљева

Ипак, на обликовање европске интеграције много више утицаја имао је таласократски атлантизам, па је НАТО коришћен и као средство за одржавање европских земаља у атлантистичкој геополитичкој орбити током друге половине XX века. ЕУ је имала сопствени развој, што је узроковало стварање међународне организације каква никада у истори-

1972).

22 Coudenhove-Kalergi, R.: *Pan-Europa*, Paneuropa Praha, Praha, 1993, str. 97-115.

23 Дугин, А.: *Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије*, Екопрес, Зрењанин, 2004, стр. 127, 252-261.

ји није постојала. ЕУ је посебна у сваком погледу, због своје унутрашње организације, начина одлучивања, права и обавеза чланица... Међутим, кључни допринос настанку, развоју и очувању европске интеграције дале су САД. Без америчких војних снага вероватно је да никакве интеграције не би биле могуће после Другог светског рата. Европске државе нису биле способне да се супротставе Совјетском савезу и политичка карта Европе би изгледала сасвим другачије да су се САД одлучиле за нови период „самоизолације“.

У овом светлу треба сагледати и географско ширење европске интеграције у појединим временским периодима. Поготово ширење ЕЗ на Велику Британију, Данску и Ирску 1973. године. До пријема ове три земље у ЕЗ долази пет година после распоређивања совјетских војних снага у Чехословачкој, што је укључивало и распоређивање нуклеарних бојевих глава. После дугог противљења Француске да се дозволи Великој Британији улазак у ЕЗ, на чему је посебно инсистирао Шарл де Гол, после 1968. године долази до попуштања и Велика Британија, заједно са Ирском улази у ЕЗ како би ојачала ову интеграцију. Тиме се ојачава положај западноевропских држава у односу на Источни блок, али и амортизује француско одсуство из заједничких командних структура НАТО-а после изласка 1966. године. „Територијално повећавање укључивало је и Велику Британију, чиме су САД ојачале таласократску димензију европске интеграције. Атлантистичка концепција је производ англо-саксонске геополитичке школе и британски улазак у Европску заједницу био је јасан знак какав геополитички курс ће заузети овај савез. Победом САД у Хладном рату, атлантистичка геополитичка концепција је остварила продор ка европском истоку као никада у историји. Таласократска Европа под контролом САД се проширила до западних граница Русије, Белорусије, Украјине и Молдавије и западне обале Црног мора.

Међутим, стварање таласократске Европе значило је и да Немачка и Француска, као „носеће“ чланице ЕУ морају да прихвате таласократски концепт као свој. У случају Француске, то је делимично и било изводљиво, мада је изазивало и велике отпоре. Француска је земља и континенталног и поморског карактера, па је у својој историји заступала и телурократску и таласократску концепцију. У случају Не-

мачке, то представља нерешив проблем. Немачка је изрази-то телурукратска земља са дугом традицијом сопствене геополитичке концепције. Остајање Немачке у таласократском концепту САД значило би да она може бити мотор у великој машинерији НАТО-а, али да не може држати волан у својим рукама. Немачка може утицати на брзину ширења НАТО или обим појединих операција, али не може утицати на смер ширења, нити одлагање операција²⁴.

Због тога, сасвим је могуће да ће ЕУ остати талац сопствене оригиналности и јединствености. Наиме, уколико жели да постане самосталан политички фактор у глобалним размерама, ЕУ ће морати да дефинише сопствене геополитичке циљеве. ЕУ данас представља „економског цина и геополитичког патуљка“ и уколико жели да реализује дефинисане геополитичке циљеве, ЕУ ће морати да има сопствене војне снаге и јединствене политичке институције. Пут ка „геополитичком осамостаљивању“ ЕУ водио би преко удаљавања од САД и иступања чланица ЕУ из НАТО, зарад формирања сопственог војног савеза. Тако би ЕУ несумњиво постала носилац нове, телурукратске геополитичке концепције, која би у доброј мери уважавала интересе средњоевропско-континенталистичке осовине предвођене Немачком. ЕУ би престала да буде проводник интереса „Империје“ и постала једна од „Империја“ у мултиполарном свету. Ово је један од разлога све мање подударности интереса САД и ЕУ последњих десет година и све чешћих несугласица.

Да ли је ЕУ спремна на удаљавање од САД и способна за иступање из атлантистичког оквира? У последњих десет година сведоци смо све чешћих несугласица између САД и ЕУ, као и све мање подударности интереса НАТО-а и ЕУ. Ипак, треба узети у обзир и чињеницу да би сваки храбрији заокрет водећих чланица ЕУ, пре свега Немачке и Француске, у овом смеру, неминовно водио ка унутрашњој дестабилизацији ЕУ. Неколико је разлога због којих би до дестабилизације дошло: један број европских држава не би благоданклоно гледао на јачање немачке улоге и заштиту би тражиле у аранжманима са другим спољнополитичким партнерима; могућ-

24 Пророковић, Д.: *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012, стр. 327-328.

ност стварања савезништва између атлантизма и исламских земаља представљао би огромну претњу континенталној Европи; даља дестабилизација у блискоисточном и северноафричком региону на шта могу утицати САД, узроковала би већи степен миграција ка Европи. На сваки покушај ЕУ да се војно осамостали и чвршће политички интегрише, САД имају неколико могућности да интервенишу, чак и да преко појединих чланица ЕУ блокирају цео процес изнутра, кроз институције ЕУ. То је препрека завршавању процеса европске интеграције путем „одоздо нагоре“. И стога ће ЕУ моћи да настави да функционише као економска интеграција, али је тешко очекивати да ЕУ може прерасти у чврсту политичку интеграцију и војни савез, те тако постати самосталан геополитички играч у глобалним размерама. Зато је највероватније да ће ЕУ остати у догледној будућности невољни проводник атлантистичких интереса у овом делу света, а уколико део европских држава и покуша да наступа самосталније, Европа ће поново постати поприште сукоба два непомирљива концепта-таласократског атлантизма и телурукратског континентализма.

Dusan Prorokovic

WHY THE EU IS NOT (GEO)POLITICALLY INDEPENDENT?

Summary

This article deals with present EU position in its relationship with USA and NATO. The contribution of the USA and NATO to the creation of the EU is great, but at the same time the influence of the USA and complex relations with NATO also presents a barrier to the firmer political integration of the European countries. Having this in mind the structure of this article is divided in three parts. The first part is dedicated to the description of European economic integration development. In the second part we analyze EU-NATO relations and the role of the USA in the process of forming the EU. The final, third part deals with a que-

stion - why is the EU in a long-term positioned as a leader of the atlantistic interests.

Keywords: *European integrations, economic integrations, NATO, atlantism, continentalism*

Литература

- Balassa, Béla: *The Theory of Economic Integration*, Publisher Richard Irwin, Homewood, 1961.
- Bideleux, Robert: *European integration and disintegration*, Routledge, London, 1996.
- Coudenhove-Kalergi, Richard: *Pan-Evropa*, Panevropa Praha, Praha, 1993.
- Дугин, Александар: *Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије*, Екопрес, Зрењанин, 2004.
- Hénard, Jacqueline; Guérot, Ulrike: *Was denkt Deutschland?*, Kommunal-u.Schul.-Vlg., Wiesbaden, 2011.
- Качари, Масимо: *Геофилозофија Европе*, Плато books, Београд, 2010.
- Kosír, Igor; Pešout, Ivan: *Politiky Európskej Únie*, Bratia Sabovci, Zvolen, 2008.
- Kuper, Robert: *Raspad nacija*, Filip Višnjić, Beograd, 2007.
- Лакер, Волтер: *Историја Европе: 1945-1992*, Clio, Београд, 1999.
- Najšlová, Lucia: «Турецко а ЕУ 2013: vysoký hrebienok a stiahnutý chvost?». U: *Zahraničná politika*, číslo 4/2012-13, ročník XVI, Bratislava, str. 3-6.
- Пророковић, Душан: *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012.
- Sayari, Sabri: «The United States and Turkey's Memeber-ship in the European Union». U: *The Turkish Yearbook of International Relations*, vol. XXIV, 2003, Ankara University Press, Ankara, pp. 167-176.
- Scott, Craig: «Iraq and the Serious Consequences of Word Games: Language, Violence and Responsibility in the Security Council», *German Law Journal*, no. 3/2002.

Доступно на: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=209>.

Šatle, Fransoa; Dijamel, Olivije; Pizije, Elvin: *Enciklopedijski rečnik političke filozofije, knjiga II*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1993.

Ungerma, Jaroslav: «Nové tendence na trhu se zemním plynem v Evropě». U: Mařík, K (ed.): *Energetická bezpečnost a mezinárodní politika*, Professional Publishing, Praha, 2011, str. 64-73.

Resume

Main impulse in shaping today's EU was given by the gradual progress of trade relations and economic integration. Seen from the global perspective EU represents a unique continental integration that has significantly helped development of its members. With the Lisbon treaty member states have shown the desire to strengthen the central institutions of the EU. Still, it is under a question mark if this economic integration can grow into a stronger political alliance that has its own military forces and a unique foreign policy. For more than half a century "security umbrella" for development and expansion of the EU was provided by the NATO, or to be more precise by the USA as a key NATO member state. Thanks to this the EU has position itself as a conductor of atlantistic geopolitical interests. If the EU will grow into a stronger political integration it will have to define its own telurocratic geopolitical concept with a high respect for the interests of Middle-European continentalistic axe lead by Germany. Every attempt for geopolitical independence of the EU has to go through the confrontation with the USA and the USA has several options to intervene and block the EU, even with the help of certain EU members. That is why most likely in the near future the EU will stay involuntary conductor of the atlantistic interests in this part of the world. If some European countries try to show more independence in their conduct the Europe will become a place of confrontation of two irreconcilable concepts – talaso- cratic atlantismus and telurocratic continetalismus.

Овај рад је примљен 13. децембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.